

EDITAT CU SPRIJINUL AGENȚIEI NAȚIONALE PENTRU
CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ

Coperta: Zsolt Novac
ISBN 973-592-142-1

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ANUCUȚA, PARTENIE

Cunoașterea și educarea creativității la elevi /

Partenie Anucuța, Lucia Anucuța. - Timișoara : Excelsior
Art, 2005

Bibliogr.

ISBN 973-592-142-1

I. Anucuța, Lucia

371.3:371.382:373.3

© – 2005 – Editura EXCELSIOR ART Str. C. Bredeanu, nr. 8, etaj IV,
camera 401 (C.P. 262, O.P. 1), – 300011 – Timișoara, România,
telefon/fax: 0256/201078,

E-mail: edituraexcelsior@rdslink.ro Web: www.excelsiorart.rdstm.ro

Printed in ROMANIA

LUCIA ANUCUȚA
PARTENIE ANUCUȚA

CUNOAȘTEREA ȘI EDUCAREA CREATIVITĂȚII LA ELEVI

Editura Excelsior Art
2005

- construcții,
- a răci diferite materiale,
- a stinge focul,
- a face nămol terapeutic,
- a obține sare, oxigen, hidrogen.

Bicicleta se poate utiliza pentru:

- mers,
- culturism pe bicicleta statică,
- transportarea diferitelor obiecte,
- accidentarea unui pieton,
- fotbal pe bicicletă, exerciții acrobatice,
- a ucide o rață, găină, pisică,
- pentru fier vechi,
- praștie din cauciuc,
- a te apăra cu lanțul de la bicicletă,
- săgeți din spițe,
- a umfla o minge – pompa,
- lanternă din dinam și far,
- a face gălăgie, galerie la un meci (soneria),
- cercuri din roți,
- a obține bani sau diferite obiecte în schimbul unor ture cu bicicleta,
- a-ți plimba prietena,
- a primi amendă,
- a te tampona de o mașină,
- a-ți rupe o mână, un picior.

CUPRINS

Argument	5
1. Cunoașterea creativității	7
1.1. Conceptul de creativitate	7
1.2. Teorii ale creativității	11
1.3. Factorii creativității	15
1.4. Formele creativității	25
1.5. Procesul de creație	26
1.6. Tipologii ale creatorilor	28
1.7. Psihodiagnoza creativității	30
Bibliografie	60
2. Educarea creativității	65
2.1. Particularități ale creativității la elevi	65
2.2. Educarea creativității în familie	75
2.3. Educarea creativității în grădiniță	81
2.4. educarea creativității în școală	90
2.5. Metodologia cercetării	98
2.6. Prezentarea și interpretarea datelor	163
Concluzii	173
Bibliografie	181
Anexa 1	181
Anexa 2	190
Anexa 3	196

muncii instructiv-educative cu elevii ambliopi (de circa două decenii) am încercat și am reușit să le cunoaștem, să le stimulăm și să le educăm la un nivel înalt creativitatea în ansamblu, toți factorii ei.

Aceste preocupări s-au concretizat în mai multe studii și în două cărți publicate:

a) Anucuța, L., Anucuța, P., **Jocuri de creativitate**, Timișoara, Editura Excelsior, 1997.

b) Anucuța, P., Aprodu, M., **Povești și jocuri matematice distractive**, Timișoara, Editura Excelsior, 1998.

În ultimii ani am coordonat mai multe lucrări de licență ale studenților pe tema creativității elevilor.

Autorii

1. CUNOAȘTEREA CREATIVITĂȚII

1. 1. Conceptul de creativitate

Fiind un fenomen psihic atât de complex în decursul timpului au fost formulate multe **definiții ale creativității**. Astfel A. Munteanu (1999, p.309-314) prezintă 37 de definiții ale creativității propuse de diferiți autori în patru decenii.

Acești autori definesc creativitatea drept:

- facultate (psihică);
- o nouă configurație;
- proces (compozițional);
- capacitate (a gândirii);
- dispoziție de a crea;
- abilitate intelectuală;
- comportament (uman);
- funcție inventivă;
- productivitate;
- formațiune complexă de personalitate;
- rezultanță de integrare;
- o structură (pattern);
- un ansamblu de calități, factori;
- o acomodare cu depășire;
- un complex de însușiri;
- o activitate;
- rezultatul unei matrice de factori;
- o formă specifică de interacțiune etc.

Parcurgând lista definițiilor culese de A. Munteanu ne întrebăm din nou ce este creativitatea.

În ediția a II-a a cursului de **Psihologie generală** publicat de psihologii clujeni sub redacția lui Al. Roșca (1976) nu există un capitol, dedicat creativității. Referiri la acest fenomen psihic pot fi întâlnite în trei capitole și anume:

- la gândire unde există un subcapitol intitulat „gândirea creatoare” (Al. Roșca)

– la imaginație în subcapitolul forme de manifestare a imaginației la copii și adolescenți (A. Chircev) și

– la aptitudini (Al Roșca).

Într-o altă lucrare mult apreciată la vremea apariției ei (**Introducere în psihologia contemporană**, coordonată de I. Radu, 1991), M. Miclea și I. Radu realizează un capitol dedicat creativității (denumit **Creativitatea și arhitectura cognitivă**), dar pe care îl plasează nu în partea referitoare la psihologia personalității (care cuprind: elemente tipice în abordarea personalității, conceptul de personalitate, temperamentul, caracterul și aptitudinile), ci în categoria proceselor psihice cognitive superioare între:

– gândire (I. Radu) și

– psihologia cognitivă și inteligența artificială (M. Miclea).

Capitolul dedicat creativității tratează următoarele aspecte:

– introducere;

– produsul creativ. Definirea creativității;

– procesul creației științifice;

– modelarea factorilor intelectuali ai procesului de creație;

– procesul de creație colectiv;

– personalitatea creatoare și

– climatul științific creativ.

În manualul de psihologie coordonat de P. Popescu-Neveanu (1994) există un capitol dedicat creativității în cadrul sistemului de personalitate după:

– personalitate;

– temperament;

– aptitudini și

– caracter.

Capitolul creativitate tratează următoarele subcapitole (P. Popescu-Neveanu):

– conceptul de creativitate;

– activitatea creativă;

– structura creativității;

– niveluri și stadii ale creativității;

În extinsa lucrare de **Psihologie generală** realizată de marele psiholog francez Maurice Reuchlin (1999) nu există nici un capitol dedicat creativității. Unele aspecte referitoare la acest fenomen psihic pot fi întâlnite în două capitole:

– activitățile intelectuale și

– integrarea conduitelor.

Ampla lucrare denumită **Bazele psihologiei generale** realizată de M. Golu (2002) nu cuprinde nici un capitol dedicat creativității. Unele idei privitoare la acest fenomen psihic pot fi găsite în două capitole și anume:

– imaginația (în subcapitolul **Imaginația creatoare**) și

– aptitudinile.

În manualul de psihologie coordonat de M. Zlate (2005), în cadrul părții a V-a (**Personalitatea – ca mecanism psihic integrator**) N. Mitrofan realizează capitolul **Creativitatea** structurat din următoarele subcapitole:

– Ce este creativitatea?

– Procesul creativ;

– Niveluri ale creativității;

– Stimularea și dezvoltarea creativității.

Etimologic, termenul de creativitate derivă din cuvântul latin creare care înseamnă:

– a naște;

– a făuri.

Termenul de creativitate (creativity) a fost introdus în limbajul științific de către G.W. Allport în anul 1937. Alți termeni cu care a trebuit să-și dispute legitimitatea au fost:

– imaginația creatoare (Th. Ribot);

– imaginația constructivă (A. Osborn);

– inteligență fluidă (R. B. Cattell);

– gândire divergentă (J. P. Guilford);

– gândire direcțională creatoare (E. Hilgard);

– gândire aventuroasă (F. Bartlett);

– gândire laterală (E. De Bono) etc.

Complexitatea fenomenului creativității rezultă și din faptul că el poate fi abordat din multiple unghiuri de vedere din care A. Munteanu (1999, p. 35) descrie două:

– orizontal și

– vertical.

Planul orizontal (longitudinal) ne conduce la cel puțin trei aspecte majore și anume:

– personalitatea creatoare;

– procesul creator și

– produsul creat.

La acestea unii autori mai introduc:

– climatul și

– comportamentul creativ.

După cum apreciază E. Landau (1979) creativitatea ca:

– produs contează îndeosebi pentru știință, artă, industrie;

– proces se detașează ca prioritară pentru psihoterapie iar ca

– personalitate creatoare devine esențială din perspectiva educației.

Planul vertical sugerează prezența unor niveluri (straturi) de structurare și ființare a creativității. Astfel I. Taylor (apud A. Munteanu, 1999, p. 43), descrie următoarele **niveluri**:

– creativitatea expresivă specifică vârstei copilăriei unde contează comportamentul în sine și nu abilitatea sau calitatea produsului realizat;

– creativitatea productivă, care implică dobândirea unor îndemânări pentru anumite domenii;

– creativitatea inventivă care presupune capacitatea de a realiza legături noi între elemente deja cunoscute;

– creativitatea inovativă care implică găsirea unor soluții noi, originale cu rezonanță teoretică și practică;

– creativitatea emergentivă specifică numai genilor care au revoluționat un întreg domeniu al științei, tehnicii sau artei;

Evoluția modului de înțelegere a creativității rezultă și din **analiza raportului inteligență-creativitate**.

Într-o primă etapă, inițiată de L. M. Terman (1921), creativitatea se confundă cu inteligența, iar după părerea lui metodele de diagnoză ale creativității se reduc la testele de inteligență

În a doua etapă inaugurată de J. P. Guilford creativitatea e identificată cu gândirea divergentă. Pe plan psihodiagnostic creativitatea dobândește metode specifice de cercetare și anume testele de gândire divergentă.

În a treia etapă, cea a orientării personaliste, inaugurată de D. Mac. Kinnon și F. Barron, creativitatea este plasată sub influența întregii personalități, a factorilor:

– intelectuali și

– nonintelectuali, deopotrivă (A. Munteanu, 1999, p. 37-40)

Dintre multiplele moduri de definire a creativității am aderat la cea propusă de Al. Roșca (1972, p. 8) care arată că în sens larg ea se referă și la găsirea de soluții, idei, probleme, metode etc., care nu sunt noi pentru societate,

dar la care s-a ajuns pe o cale independentă. Avem în vedere aici, în primul rând, **creativitatea manifestată de elevi în școală**, la diferite obiecte de învățământ. Spre exemplu, rezolvarea de către un elev a unei probleme de matematică pe o cale diferită, eventual mai elegantă decât cea din manual, sau decât aceea care a fost prezentată de cadrul didactic în clasă, este apreciată drept creatoare, chiar dacă modul de rezolvare descoperit de școlar nu este nou pentru știință. Dar fiindcă manifestarea unei astfel de creativități poate fi un indiciu al unei creativități ulterioare autentice, este important să cunoaștem și să cultivăm la școlari această formă de creativitate – numită uneori:

– individuală sau

– individual-psihologică.

Într-un mod asemănător definește creativitatea și A. Munteanu (1999, p. 44) și anume drept procesul prin care se focalizează, într-o sinergie de factori (biologici, psihologici, sociali), întreaga personalitate a subiectului și care are drept rezultat o idee sau un produs nou, original, cu sau fără utilitate și valoare socială.

Este admirabil felul în care A. Munteanu (1999, p. 44-45) argumentează acest mod de definire a creativității.

– această definiție are un caracter lucrativ, urmărind în primul rând sarcinile școlii, ca destinatar principal al psihologiei creativității;

– interesează, din această perspectivă, în special potențialul creativ general al subiectului, în primul rând al copilului (elevului);

– în acest fel se ușurează acțiunea de democratizare a creativității;

Alte aspecte ale creativității vor fi evidențiate în subcapitolele următoare.

1. 2. Teorii ale creativității

În decursul timpului au fost formulate mai multe teorii ale creativității de către:

– cercetători izolați sau

– curente psihologice întregi

1. 2. 1. Teorii clasice

Al. Roșca (1981) prezintă următoarele **teorii ale creativității**:

a) **Teoria asociaționistă**. După unii reprezentanți ai acestei teorii (J. Maltzman, S. A. Mednick etc.) creativitatea constă în organizarea elementelor

asociative în combinații noi, care corespund unor cerințe specifice sau prezintă o utilitate.

b) **Teoria configuraționistă.** Gândirea creatoare apreciază M. Wertheimer începe obișnuit cu o problemă care, într-un fel sau altul, prezintă particularitatea de a fi incompletă.

c) **Teoria behavioristă** (comportamentistă). A. J. Cropley arată că reprezentanții acestei teorii au încercat să abordeze fenomenul creativității în spiritul concepției lor adică activitatea, conduita umană este în esență o problemă de formare de legături între:

- stimuli și
- răspunsuri.

Alți reprezentanți ai acestei teorii (spre exemplu C. F. Osgood) vorbesc de așa-numite „procese mediatore”, de structuri diverse ce intervin între:

- stimuli și
- răspunsuri.

d) **Teoriile psihanalitice.** S. Freud pune la baza teoriei sale asupra creativității conceptul de **sublimare**, un proces inconștient în care impulsul sexual reprimat din cauza conflictului cu normele de conduită își modifică în așa măsură direcția, încât se transformă într-o acțiune nesexuală, social acceptată, al cărui scop primar este substituit cu scopuri și obiective cu o valoare socială pozitivă.

e) **Teoria trăsăturilor și factorilor** are ca reprezentanți pe C. Spearman, L. S. Thurstone, J. P. Guilford etc. J. P. Guilford autorul unui binecunoscut model al intelectului susține că și factorii nonintelectuali (temperamentul, motivația etc.) au legătură cu creativitatea.

f) **Teoria umanistă** are ca principali reprezentanți pe:

- E. Fromm;
- A. N. Maslow;
- C. Rogers etc.

Reprezentanții acestei teorii (cunoscută și sub denumirea de psihologia personologică sau personologia) scot în evidență natura umanistă a omului, exprimată în trebuințele sale originale de:

- relații interpersonale calde;
- comunicare;
- securitate;
- afecțiune;
- respect;

– continuă dezvoltare și desăvârșire etc.

Unul dintre conceptele de bază al acestei teorii (în legătură cu creativitatea) este cel de autoactualizare care este impulsul motivațional spre creativitate.

1.2.2. Teorii moderne

M. Roco (2001) prezintă unele **teorii recente ale creativității** propuse de:

a) **Teresa Amabile** care consideră că principalele abilități creative includ:

- un set cognitiv și unul perceptiv favorabile abordării din perspective noi în rezolvarea unei probleme;
- euristici pentru găsirea de idei noi și
- stilul de muncă specific creației care este cel perseverent și plin de energie.

Abilitățile creative depind și de unele trăsături de personalitate cum ar fi:

- independență;
- autodisciplină;
- orientarea spre risc etc.

Este nevoie totodată de o puternică motivație intrinsecă, adică realizarea unei activități pentru că ni se pare:

- interesantă;
- plăcută;
- provocatoare prin ea însăși.

b) **Robert W. Weisberg** (1986) susține că creativitatea reprezintă:

- o rezolvare de probleme în trepte; sau
- o gândire creativă evolutivă.

c) **H. Gardner** (1993) susține necesitatea abordării creativității dintr-o perspectivă holistă care să permită surprinderea fenomenului la întregul său nivel de complexitate.

El conturează un cadru teoretic general de analiză a creativității pe mai multe niveluri și anume:

- subpersonal;
- personal;
- intrapersonal și
- multipersonal

Respect pentru oameni și cărți

d) **Mihaly Csikszentmihalyi** (1997) consideră creativitatea drept un fenomen care rezultă din interacțiunea a trei sisteme și anume:

- setul instituțiilor sociale care selectează din creațiile individuale pe cele care merită să fie reținute;
- domeniul cultural stabil care va conserva și va transforma noile idei selectate și
- individul care aduce schimbări în domeniu.

Creativitatea nu poate fi investigată numai pe plan personal, deoarece acest fenomen rezultă din interacțiunea celor trei sisteme enumerate mai sus.

e) **Michel și Bernardette Fustier** (1988) apreciază că actualele teorii ale creativității își au originea în cinci curente istorice:

- curentul clasificator sau logic;
- curentul experimental;
- curentul funcțional;
- curentul combinatoric și
- curentul intuitiv și descoperirea rolului inconștientului.

f) Insight și creativitate

P. Stenberg și J. Davidson (1995) coordonează o amplă lucrare consacrată insight-ului și rolului acestuia pentru creație. În cadrul acestei lucrări R. Finke diferențiază două tipuri de insight.

- insight-ul convergent (descoperirea unei structuri creative sau soluții care dă sens unor fapte aparent nelegate între ele) și
- insight-ul divergent (căutarea de noi implicații ale unei structuri prin explorarea unor noi posibilități).

g) Motivație și creativitate

C. Rogers (1961) susține că principalul motiv al creativității îl reprezintă tendința subiectului uman de:

- a se actualiza pe sine;
- a deveni ceea ce este potențial.

Roilo May (1975) consideră că creativitatea constituie manifestarea fundamentală a omului care își împlinește ființa în lume.

h) Dezorganizarea creativă

Cheia pentru găsirea unei modalități noi de a vedea lumea, de a crea ceva nou se găsește în nevoia de restructurare, de degradare a unui echilibru pentru a ajunge la altul nou. G. T. Land (1973 și 1977) descrie patru stadii ale procesului de creștere și dezvoltare:

- stadiul formativ sau cel de creștere aditivă;

- stadiul normativ sau cel de creștere replicativă;
- stadiul integrativ sau de creștere acomodativă și
- stadiul transformațional sau de creștere creativă (M. Roco, 2001).

1. 3. Factorii creativității

A. Munteanu (1999) descrie trei mari categorii de **factori ai creativității** și anume:

- factorii psihologici;
- factorii biologici și
- factorii sociali.

1. 3. 1. Factorii psihologici

Aceeași autoare (1999) include în cadrul acestor factori următoarele subcategorii:

- factorii intelectuali;
- factorii nonintelectuali
- aptitudinile speciale și
- factorii abisali.

a) **Factorii intelectuali** mai sus amintiți ai creativității sunt:

- gândirea divergentă;
- gândirea convergentă și
- stilul perceptiv (aprehensiunea).

Termenul de **gândire divergentă** a fost folosit mai întâi de J. P. Guilford pe baza modelului intelectului. El înțelege gândirea divergentă ca o gândire multidirecționată care include următoarele aptitudini de bază.

- fluiditatea;
- flexibilitatea;
- elaborarea;
- sensibilitatea la problemă;
- originalitatea și
- redefinirea.

Fluiditatea arată J. P. Bronckart (în R. Doron, Fr. Parot, dir., 1999, p. 327), reprezintă un termen folosit de unii psihologi pentru a semnifica, în același timp:

- rapiditatea;
- bogăția și

Respect pentru oameni și cărți

– dezinvoltura anumitor comportamente.

C. W. Taylor a introdus expresia de **fluiditate ideatională** pentru a caracteriza rapiditatea producerii ideilor, iar L. L. Thurstone a utilizat pe aceea de „**fluiditate verbală**” sau factorul W pentru a denumi ușurința generală pe care o au anumiți subiecți în folosirea limbii, mai ales bogăția vocabularului.

Fluiditatea verbală este apreciată în special prin probe care constau din găsirea, într-un timp limitat, a cât mai multor cuvinte posibile plecând de la o cerință oarecare (spre exemplu să înceapă cu o anumită literă).

Flexibilitatea susține M. Richelle (în R. Doron, Fr. Parot, dir., 1999, p. 327) constituie o aptitudine sau proprietate a conduitei caracterizată de:

- a sesiza datele din unghiuri de vedere diferite;
- a imagina soluții diferite la o problemă sau utilizări variate și noi ale unui fenomen sau obiect.

Ea este înțeleasă drept:

- aptitudine;
- factor sau

– componentă în definirea inteligenței fluide, opusă celei cristalizate la R. B. Cattell și J. L. Horn.

De asemenea ea apare și sub denumirea de gândire divergentă opusă celei convergente la J. P. Guilford, dar și ca o componentă a creativității.

Elaborarea, arată U. Șchiopu (în U. Șchiopu, coord., 1997, p. 259) se bazează pe un ansamblu de operații prin care se transformă ideile receptate sau informațiile perceptive ce constituie materia primă a cunoașterii în produse complexe prelucrate prin intermediul:

- gândirii;
- imaginației;
- asociației de idei;
- deducției;
- inducției;
- comparației etc.

După S. Freud (1900) elaborarea reprezintă un proces prin care fragmentele conținutului latent al imaginației sau al visului se înlănțuie în conținuturi cu coerențe proprii.

După J. Drever elaborarea constituie extinderea și combinarea concretă și mentală a activităților care au caracteristicile nivelurilor superioare ale gândirii.

Sensibilitatea la problemă, apreciază A. Munteanu (1999, p.78), înseamnă capacitatea de a depista probleme acolo unde aparent nu există.

Originalitatea, consideră S. Teodorescu (în U. Șchiopu, coord., 1997, p. 501) constituie o trăsătură specifică ce se exprimă printr-o prezentare nouă, proprie, adesea neașteptată și interesantă dar care pare:

- neconformistă;
- nebănuită.

Se consideră ca fiind **trăsătura cea mai importantă a personalității**.

După unii autori este o trăsătură sau însușire ce poate fi atribuită și

- gândirii divergente sau
- creative (J. P. Guilford) ori laterale (Bonno).

Studiile numeroase din ultimii 30 de ani asupra creativității consideră originalitatea ca o însușire de bază a acesteia alături de:

- flexibilitate;
- fluiditate și
- productivitate.

Redefinirea consideră A. Munteanu (1999, p. 78) constă în abilitatea de a utiliza, într-o manieră neobișnuită:

- un obiect sau
- o parte a acestuia.

Gândirea convergentă (inteligența reproductivă rămâne principala modalitate de achiziționare a informațiilor, fără de care mecanismul intelectual evident și cel creativ), nu poate funcționa la parametri optimi.

Stilul perceptiv (aprehensiune) desemnează modalitatea de reacție cognitivă la problema de rezolvat. Idealul pentru creativitate rămâne tipul perceptiv mixt, sintetico-analitic (A. Munteanu 1999, p. 79-80).

b) **Factorii nonintelectuali** mai frecvent implicați în creativitate sunt:

- motivația;
- afectivitatea;
- temperamentul;
- caracterul și
- rezonanța intimă (A. Munteanu, 1999, p. 80-85).

Motivația constituie ansamblul de factori dinamici care determină conduita unui subiect (N. Sillamy, 1996, p. 202).

Motivația creativă este foarte importantă în demersul creativ pentru că, pe de o parte, este supusă influențelor din exterior, creativitatea putând fi astfel influențată, iar pe de altă parte, **motivația intrinsecă** are un rol